

Попадич Олена Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної педагогіки

та педагогіки вищої школи

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

ORCID ID 0000-0003-1426-4114

olena.popadych@uzhnu.edu.ua

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті презентована авторська концепція педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Виявлено, що правова підготовка у закладах вищої освіти базується на викладанні дисциплін «Правознавство» та «Основи конституційного права України» чи інтегрованого курсу на їхній основі та іноді доповнюється розділом «Права дитини у світовому контексті». Це не забезпечує майбутнім учителям початкових класів належного рівня готовності до формування правової компетентності молодших школярів. Обґрунтовано поняття педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи як інтегроване особистісне утворення, характерне синтезом знань і навичок, необхідних для успішного здійснення педагогічно-правової діяльності, та спроможності вчителя використовувати фахові знання, вміння і навички для вирішення стандартних і нестандартних педагогічно-правових завдань і проблем. Концептуально розвиток професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової

школи тлумачимо як цілеспрямовану діяльність закладів вищої освіти щодо забезпечення психолого-педагогічної та правознавчої підготовки вчителя початкової школи та реалізації ним особистісно орієнтованої моделі взаємодії з учнями в формуванні правової компетентності учнів. Зміст і форми правознавчої роботи диференціюються залежно від рівня професійної компетентності педагогів; досвіду професійної підготовки фахівців за певними спеціальностями; особистих інтересів, потреб, мотивів діяльності викладачів; віку конкретного педагогічного працівника та стажу його викладацької роботи в навчальному закладі; рівня психологічної готовності до формування правової компетентності учнів тощо. Готовність майбутнього вчителя до формування правової компетентності учнів розглядаємо як достатній рівень сформованості професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи та виокремлюємо низку компонентів готовності (мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний та особистісний). Виявлено особливості розвитку професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи. Реалізація концепції передбачає, що підготовка майбутніх учителів до формування правової компетентності учнів здійснюється за таких умов: формування готовності майбутніх учителів до формування правової компетентності учнів за компонентами; оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації правознавчої діяльності; розробка інноваційних методів і форм організації студентів для усвідомлення важливості формування правової компетентності учнів; використання здобутих знань, набутих умінь і навичок у навчанні в процесі педагогічної практики та майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: *концепція, розвиток, професійна компетентність, педагогічно-правова компетентність, майбутній учитель, початкова школа, молодші школярі.*

Постановка проблеми. Удосконалення системи правової освіти

учнівської молоді набуває особливої актуальності в нових соціально-економічних умовах[6], а «пошуки шляхів удосконалення змісту і методики правової освіти та правового виховання майбутніх учителів повинні здійснювати заклади вищої освіти різних рівнів акредитації» [2, с.141]. Така установка зумовлює проблему формування в майбутнього вчителя початкових класів педагогічно-правової компетентності фахівця, здатного виконувати педагогічну діяльність в умовах інклюзивної освіти. Правова підготовка учителя базується, як правило, на викладанні дисциплін «Правознавство» та «Основи конституційного права України» чи інтегрованого курсу на їхній основі та іноді доповнюється розділом «Права дитини у світовому контексті».

На нашу думку, педагогічно-правова компетентність майбутнього вчителя початкової школи – це одна з важливих характеристик його професійної діяльності. Вона охоплює комплекс теоретичних знань, умінь та навичок, практичних знань, умінь та навичок та особистісно значущих і професійно важливих якостей і вимагає концептуального підходу. Концепція є формою, за допомогою якої викладаються основна точка зору, провідний задум, теоретичні вихідні принципи побудови педагогічного процесу чи педагогічної системи, призначені викласти теорію в конструктивній, прикладній формі. Щоб виконувати своє призначення, концепція має відповідати певним вимогам. Зокрема системність концепції полягає в чіткому визначенні її структури та забезпеченні зв'язків між елементами цієї структури, зокрема системність виражається в структурності загальної концепції професійної педагогічно-правової компетентності вчителя в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правової підготовки майбутнього вчителя початкової школи досліджується переважно у виховному та соціальному аспектах. Теоретичні та практичні аспекти формування педагогічної культури викладача у процесі підготовки майбутнього магістра з правознавства до викладацької діяльності досліджував Є. Безсмолий [1]. Наукові розвідки проводилися у напрямках розроблення

педагогічних основ правовиховної роботи з молодшими школярами (І. Запорожан [3], М. Фіцула [12]), правової компетентності учителя як основи управління школою (О. Іваній [4]), формування правової компетентності в сучасних студентів (Д. Ключкова [5]), підготовки майбутніх вчителів початкових класів до правового виховання молодших школярів (Л. Мацук [7]), розвиток основ педагогічного правознавства (М. Подберезський [9]), формування готовності майбутніх учителів до правового виховання молоді (В. Пономарьова [10]), а також навчання правознавства учнів основної і старшої школи (Л. Рябовол [11]) та ін. Водночас, проблема розроблення концепції педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи не знайшла належного вирішення у сучасній педагогічній теорії та практиці. Тому нагальною потребою сьогодення є формування у майбутнього вчителя початкових класів високого рівня педагогічно-правової компетентності ще під час навчання у закладах вищої освіти.

Мета статті – обґрунтування основ авторської концепції педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз масової практики роботи вчителів початкових класів свідчить про те, що в сучасній школі ще не сформувалася чітка й достатньо обґрунтована система правознавчої роботи з дітьми молодшого шкільного віку, «натомість у практиці підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах зацентровано питання формування їх дидактико-методичної культури. Щодо підготовки студентів до виховання школярів, зокрема, до правового, зазначимо, що окреслений аспект діяльності вищої школи потребує істотного поліпшення» [7, с.4].

Шкільна правова освіта є предметною освітньою системою, частиною освітніх систем вищого рівня, безпосередньо підсистемою шкільної суспільствознавчої освіти як галузевої освітньої системи: «у макросистемі шкільної правової освіти виділено мікросистему навчання правознавства, структуру якої утворюють цільовий, змістовий, організаційний та контрольний-результативний компоненти. Вони є відносно самостійними,

однак, функціонують лише в єдності, знаходяться у стійких і закономірних взаємозв'язках, за яких зміни в одному з них спричиняють зміни в іншому та системі в цілому» [11, с.369].

Функції розвитку професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи визначаємо так. На науковому рівні виділяємо науково-теоретичну та пояснювальну функції, на методичному рівні – конструктивно-технічну та нормативну.

Моделювання як створення пошукових і нормативних моделей з урахуванням вірогідної або бажаної зміни використовується для побудови концептуальної моделі розвитку професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи. Ця модель містить усі основні структурні елементи, показує їхні взаємозв'язки та відображає основні ідеї концепції.

Розвиток професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи у початковій школі ми тлумачимо як цілеспрямовану діяльність закладів вищої освіти щодо забезпечення психолого-педагогічної та правознавчої підготовки учителя початкової школи та реалізації ним особистісно орієнтованої моделі взаємодії з учнями у формуванні правової компетентності учнів. Її слід розглядати як підсистему в загальній системі закладів вищої освіти. Значення правознавчої роботи полягає в тому, що вона сприяє особистісному розвитку вчителя, забезпечує належний рівень його психолого-педагогічної підготовки до викладання, проведення різних форм аудиторної і позааудиторної роботи з учнями.

Педагогічно-правова компетентність майбутнього вчителя початкової школи – це інтегроване особистісне утворення, характерне синтезом знань і навичок, необхідних для успішного здійснення педагогічно-правової діяльності та здатності вчителя використовувати фахові знання, вміння і навички для вирішення стандартних і нестандартних педагогічно-правових завдань і проблем.

Метою формування педагогічно-правової компетентності в

майбутнього вчителя початкової школи є забезпечення високого рівня компетентності завдяки професійній підготовці студентів у закладі вищої освіти.

Відповідно до мети конкретизовано завдання: забезпечити оволодіння загальнонауковими, загальнопедагогічними і фаховими знаннями, вміннями та навичками із правових галузей знань; сприяти засвоєнню умінь і навичок, накопиченню професійного досвіду педагогічно-правової діяльності в початковій школі; забезпечити педагогічні умови формування ключових елементів когнітивної, діяльнісної й фахової компетенцій; удосконалювати і розвивати особистісно значущі якості у майбутнього вчителя початкової школи; формувати професійно важливі якості в майбутнього вчителя початкової школи.

Конкретні цілі формування професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи визначаємо як:

- поєднання програмного матеріалу та правових знань учнів у навчальному процесі в початковій школі;
- забезпечення логічної послідовності методичних розробок та їх впровадження у практику;
- організація формування правової компетентності учнів початкової школи та її діагностика;
- забезпечення неперервного навчання правознавчих знань навчально-методичними матеріалами, які узгоджені та скоординовані на всіх ступенях навчання;
- створення і апробація науково-правознавчої та навчальної літератури;
- підготовка навчальних планів та планів позакласної роботи;
- добір матеріалів для самостійної роботи;
- розроблення методичних матеріалів для самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проєктів; створення умов для мотивації навчання на кожному ступені;

- упровадження сучасних педагогічних та інформаційних технологій на всіх ступенях навчання.

Зміст і форми правознавчої роботи диференціюються залежно від: рівня професійної компетентності педагогів; досвіду професійної підготовки фахівців за певними спеціальностями; особистих інтересів, потреб, мотивів діяльності викладачів; віку конкретного педагогічного працівника та стажу його викладацької роботи в навчальному закладі; рівня психологічної готовності до формування правової компетентності учнів.

Готовність майбутнього вчителя до формування правової компетентності учнів розглядаємо як достатній рівень сформованості професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи.

Н. Мойсеюк наголошує, що «термін готовність уживається у двох значеннях: 1) навченість, підготовленість до виконання майбутніх завдань; 2) наявність компетентності, знань і умінь, потрібних для виконання поставлених завдань. Таким чином, сутність готовності визначається комплексом фахових, методичних та психолого-педагогічних знань та вмінь особистості» [8, с. 365].

Ми виокремлюємо компоненти готовності: мотиваційний, знанневий, діяльнісний, особистісний. Організаційне забезпечення розвитку професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи неможливе без поєднання зусиль навчальних закладів у здійсненні освітньої діяльності.

Можливі кілька варіантів спільного вирішення проблем. Один з них – це налагодження відносин між навчальними закладами на горизонтальному й вертикальному рівнях (дошкільна, основна та старша школа). Такий підхід дає змогу здійснювати підготовку за узгодженими навчальними планами та програмами, але не передбачає комплексного вирішення проблем максимального використання наявного потенціалу навчальних предметів у формуванні правової компетентності учнів їхній освітній діяльності. Інший варіант – створення у навчальному закладі позанавчальних підрозділів, які здійснюють освітню правову діяльність за нижчими ступенями освіти.

Реалізація концепції передбачає, що підготовка майбутніх учителів до формування правової компетентності учнів здійснюється за таких умов: формування готовності майбутніх учителів до формування правової компетентності учнів за компонентами; оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації правознавчої діяльності; розробки інноваційних методів і форм організації студентів на усвідомлення важливості формування правової компетентності учнів; використання здобутих знань, набутих умінь і навичок у навчанні у процесі педагогічної практики та майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Особливості розвитку професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи передбачають: наскрізні інтегровані навчальні плани; підручники та навчальні посібники, скоординовані з іншими ступенями навчання; методичні матеріали написання курсових і дипломних робіт; навчальну та навчально-методичну літературу; технічні засоби навчання; розробляються інтегровані комп'ютерні навчальні програми. Концептуально розвиток професійної педагогічно-правової компетентності учителя початкової школи тлумачимо як цілеспрямовану діяльність закладів вищої освіти щодо забезпечення психолого-педагогічної та правознавчої підготовки вчителя початкової школи та реалізації ним особистісно орієнтованої моделі взаємодії з учнями в формуванні правової компетентності учнів. Готовність майбутнього вчителя до формування правової компетентності учнів розглядаємо як достатній рівень сформованості професійної педагогічно-правової компетентності вчителя початкової школи та виокремлюємо низку компонентів готовності (мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний та особистісний).

На подальших етапах дослідження передбачено вирішення таких завдань: розкрити зміст і сутність педагогічно-правової компетентності, встановити та обґрунтувати структурні складові компетентності, створити модель педагогічно-правової компетентності та визначити шляхи її впровадження у практику .

Використана література

1. Безсмолий Є. Б. Теоретичні та практичні аспекти формування педагогічної культури викладача у процесі підготовки майбутнього магістра з правознавства до викладацької діяльності. *Наукові записки : НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2011. Вип. 97. С. 18-24.
2. Дарманська І. Особливості формування змісту правової підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2003. № 5. С. 138-150.
3. Запорожан І. Г. Педагогічні основи правовиховної роботи з молодшими школярами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Тернопіль, 2002. 19 с.
4. Іваній О. Правова компетентність учителя як основа державно-громадського управління школою. *Освіта і управління*. 2011. Т. 14, № 1. С. 84-89.
5. Клочкова Д. М. Формування правової компетентності в сучасних студентів. *Освіта Донбасу*. 2011. № 2 (145). С. 86-90.
6. Концепція громадянської освіти дітей і молоді в Україні. URL: www.calameo.com/books/0040015219b7af0049fe4
7. Мацук Л. О. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до правового виховання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2002. 23 с.
8. Мойсеюк Н. Є. Готовність до професійної діяльності : суть і шляхи формування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : 2006. № 12. С. 364-368.
9. Подберезський М. К. Педагогічне правознавство – особлива галузь професійної педагогіки. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2001. № 21. С. 35-41.
10. Пономарева В. П. Формирование готовности будущих учителей к

правовому вихованню школьників : дисс... канд. пед. наук : 13.00.01.
Москва, 1991. 180 с.

11. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : монографія. Кіровоград : Полімед-Сервіс, 2015. 360 с.

12. Фіцула М. М. Правове виховання учнів : метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 148 с.

References

1. Bezsmolyi Ye. B. (2011) Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannya pedahohichnoi kultury vykladacha u protsesi pidhotovky maibutnoho mahistra z pravoznavstva do vykladatskoi diialnosti [Theoretical and practical aspects of the formation of pedagogical culture of a teacher in the process of preparing the future master of law for teaching]. Scientific notes: NPU. MP Dragomanova, 97, 18-24. [in Ukrainian]

2. Darmanska I. (2003) Osoblyvosti formuvannya zmistu pravovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly v umovakh stupenevoi osvity [Peculiarities of forming the content of legal training of future primary school teachers in the conditions of higher education]. Pedagogy and psychology of vocational education, 5, 138-150. [in Ukrainian]

3. Zaporozhan I. H. (2002) Pedahohichni osnovy pravovykhovnoi roboty z molodshymy shkoliaramy [Pedagogical bases of legal educational work with junior schoolchildren]. (Abstract of the dissertation Candidate of Pedagogical Sciences). Ternopil. 19 s. [in Ukrainian]

4. Ivaniy O. (2011) Pravova kompetentnist uchytelia yak osnova derzhavno-hromadskoho upravlinnia shkoloiu [Legal competence of a teacher as a basis of public administration of a school]. Education and management, 14, 1, 84-89. [in Ukrainian]

5. Klochkova D. M. (2011) Formuvannya pravovoi kompetentnosti v suchasnykh studentiv [Formation of legal competence in modern students]. Education of Donbass, 2(145), 86-90. [in Ukrainian]

6. Kontsepsiia hromadianskoi osvity ditei i molodi v Ukraini [The

concept of civic education of children and youth in Ukraine]. URL: www.calameo.com/books/0040015219b7af0049fe4.

7. Matsuk L. O. (2002) Pidhotovka maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv do pravovoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [Preparation of future primary school teachers for legal education of primary school students]. (Abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences). Ternopil. 23 s. [in Ukrainian]

8. Moiseiuk N. Ye. (2006) Hotovnist do profesiinoi diialnosti : sut i shliakhy formuvannia [Readiness for professional activity: essence and ways of formation]. Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems, 12, 364-368. [in Ukrainian]

9. Podberezskyi M. K. (2001) Pedahohichne pravoznavstvo – osoblyva haluz profesiinoi pedahohiky [Pedagogical jurisprudence is a special branch of professional pedagogy]. Theory and practice of social systems management, 21, 35-41. [in Ukrainian]

10. Ponomareva V. P. (1991) Formirovanie gotovnosti buduschih uchiteley k pravovomu vospitaniyu shkolnikov [Formation of readiness of future teachers for legal education of schoolchildren]. (Dissertation of the candidate of pedagogical sciences). Moscow. 180 s. [in Russian]

11. Riabovol L. T. (2015) Systema navchannia pravoznavstva uchniv osnovnoi i starshoi shkoly [The system of teaching law to primary and secondary school students]. Kirovograd: Polymed-Service. 360 s. [in Ukrainian]

12. Fitsula M. M. (1997) Pravove vykhovannia uchniv [Legal education of students]. Kyiv: IZMN. 148 s. [in Ukrainian]

OLENA POPADYCH, CONCEPT OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL AND LEGAL COMPETENCE OF A FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER

The article presents the author's concept of the pedagogical and legal

competence of a future elementary school teacher. It is determined that legal training at higher education establishments is based on teaching the course of «Law Science» and «Fundamentals of the Constitutional Law of Ukraine» or the integrated course, being sometimes supplemented with the chapter «Rights of children in the global context». Such approach does not provide the appropriate level of knowledge for future elementary school teachers to develop legal competence of elementary school students. The research substantiates the concept of the pedagogical and legal competence of a future elementary school teacher as an integrated personal formation, being characterized by the synthesis of knowledge and skills, which are necessary for successful pedagogical and legal activity, and the teacher's competence to use professional knowledge and skills to solve standard and specific pedagogical and legal problems and tasks. Conceptually, development of professional pedagogical and legal competence of an elementary school teacher is interpreted as a focused activity of higher education establishments on supply of psychological and pedagogical, as well as legal training of an elementary school teacher and implementation of the learner-centered model of interaction with students in formation of their legal competence. The essence and forms of legal work are differentiated depending on the level of teachers' professional competence; experience of professional skills of the specialists by defined specialties; personal interests, needs, motifs of teachers' work; age of each pedagogical worker and his/her pedagogical work experience at the educational establishment; level of psychological maturity to develop legal competence of students, etc. Proficiency of a future teacher to develop legal competence of students is considered as a sufficient level of professional pedagogical and legal competence of an elementary school teacher. Therefore, a set of components, characterizing the proficiency (motivation, knowledge, activity and personality) are specified in the research. The work identifies peculiarities of development of professional pedagogical and legal competence of an elementary school teacher. The concept suggests that training of the future teachers to be able to develop legal competence of their students is implemented under the following conditions, particularly formation of the

proficiency of future teachers to develop legal competence of students by the components; upgrading of the content of professional knowledge on the essence of organization of the legal activity; development of innovative methods and forms, aimed for the students to understand the importance of legal competence; use of the gained knowledge and mastered skills in the process of pedagogical practice and future professional activity.

Key words: *concept, development, professional competence, pedagogical and legal competence, future teacher, elementary school, elementary school students.*

Попадич Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, olena.popadych@uzhnu.edu.ua. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., Україна, 88000.

Popadych Olena, candidate of pedagogical sciences, associate professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy Higher Education, olena.popadych@uzhnu.edu.ua. Public higher education institution «Uzhhorod National University», Sq. Narodna, 3, Uzhhorod, Ukraine, 88000,